

ПРОЛОГ

Осло, вулиця Согнсвансвейен 20, 7 червня 1945 р.

Сім довгих годин тривали пологи. Нарешті до її ліжка підійшла медсестра зі словами — вам дуже пощастило. Народження першої дитини буває набагато важчим і болючішим процесом. А тут жодного ускладнення. Балачки на тему пологових мук неймовірно дратують Наталію. Вона не хоче нічого чути. Дуже кортить гримнути на медсестру, аби та замовкла, але вона стримується. Назвати її жінкою, якій «пощастило», може лише той, хто зовсім не знає її обставин. Вона не запам'ятала вагу дитини, озвучену лікарем, але зрозуміла головне. Наталія достатньо призвичаїлася до норвезької мови, щоб зрозуміти такі прості слова як «нормальний, здоровий хлопчик». Лікар дивиться на неї доброзичливим поглядом. Мабуть, чекає якоїсь реакції. Слабким від перенесеної напруги голосом вона йому дякує, ледь розтуляючи рота.

Для більшості жінок народження дитини — це початок. Для неї це — кінець. Завдання виконане.

Лікар мие руки, а медсестра тим часом загортає немовля в пелюшку й кладе Наталії на живіт. Воно безволосе, лише пушок на голові. Очі сині, але хто знає, якого кольору вони набудуть потім. За кілька хвилин медсестра відводить Наталію в палату й кудись виносить немовля.

Вона лежить на боці, підклавши ліву руку під голову, а праву занурює собі поміж стегон. Від лещат власного тіла трохи терпнуть пальці. Незручності її не турбують. Її вже нічого не турбує. Хтось заходить і відчиняє вікно, запускаючи тепле літнє повітря до тісної палати університетської лікарні. Сьогодні персоналу мало, більшість приєдналася до святкового натовпу на вулиці. Наталія чує, як даленіють кроки медсестри. Нарешті вона сама!

Наталія задумливо стежить за порухами повітря на бежевій бавовняній фіранці. Здається, процес спостереження за коливанням похмурих полотниць повністю поглинув її. Та де там... Жодної думки в голові. Порожнеча. Наталія віддала все. Машинальним жестом вона повільно підтягує біле накрохмалене простирадло по самі плечі, хоч їй зовсім не холодно.

Раптом її пробуджує дедалі чутніший вуличний гамір. Вона хапається за простирadlo, яке оповиває її тіло, здивована тим, що вдалося на мить відключитися. Вона одразу помічає, що вже не сама. Сидячи на маленькому стільці праворуч від ліжка, на її пробудження чемно чекає Інгер. Відвідувачка притискує до грудей конверт, а потім підводиться й кладе конверт на ліжко, пестячи руку Наталії. Такий прояв ніжності її трохи заспокоює. Присутність цієї жінки, наразі єдиного якоря в її житті, одразу створює затишок. Першою мовчанку перериває Наталія.

— Усе скінчено.

— Я знаю, залишаються тільки адміністративні формальності.

Колись Інгер прийняла її у Фонді Себбелоуса. Вона прихистила молоду вагітну жінку, обіцяючи бути поруч до кінця. Жінка слова, чутлива співрозмовниця, вона ніколи не дозволяла собі когось засуджувати або читати проповіді про жіночі чесноти.

Так чи так, Наталія ніколи не мала сумнівів щодо фіналу цієї драми. Скоритися долі й залишити немовля собі означає покинути всяку надію на краще життя як для себе, так і для нього. Нарізно вони ще можуть викараскатися. Краще бути прагматичною. Чи завжди вона такою була? Важко сказати. Важливо лише те, що відбувається тут і зараз. Досі її життя рятував саме такий підхід. Так вималювався єдиний життєздатний варіант, який останніми тижнями набув чітких обрисів. Тепер залишається тільки врегулювати деталі розв'язки. З першої ж зустрічі Інгер з притаманною їй привітною усмішкою та щиросердим ставленням так прихилила Наталію до себе, що та розповіла їй усю свою історію.

Спочатку Наталія збрехала. Мусила. Вважаючи, що неіснуючий батько полегшить процедурні питання, в ідентифікаційних відомостях про батька вона назвала фіктивне польське прізвище. Інгер добре знала, що жінку привели німецькі військові. Але вона ніколи не дозволяла собі брати під сумнів історії дівчат, що шукали притулку у Фонді. Хоч який вибір зробить Наталія, Інгер усвідомлювала — їй доведеться заплатити завищої ціни. Тож Інгер підтримувала дівчину в межах того, що можливо було зробити за наявних обставин. Позаяк у подібних

випадках найкраще рішення не було абсолютно найкращим і не розв'язувало головної проблеми, вона просто слухала й підбадьорувала.

Сьогодні натомість вона мусить повідомити Наталії про несподівані адміністративні перешкоди, що ставлять під загрозу всі попередні дії.

— З огляду на національність обох батьків, — застережливо пояснює вона, — може статися так, що нам доведеться передати дитину польським органам влади.

Наталія поривчасто підхоплюється на ліжку.

— Інгер, ви не можете казати це всерйоз!

— Не кричіть, Наталіє, благаю. Виявляється, що ви й татко...

Не в змозі стриматися Наталія виголошує:

— Заради бога, не кажіть про нього як про татка. Це смішно.

— Як хочете. Отже... З огляду на те, що обоє батьків дитини є поляками, а...

— Польща вже не Польща. Мапа світу злетіла шкереберть. Хоч би що сталося з цією країною, я її викреслила зі своєї пам'яті, це просто чорна пляма на земній кулі. Навіть мови нема, щоб відправити дитину туди. Я мушу принаймні завадити цьому!

Тремтячи від люті, Наталія вказує пальцем на вікно майже зі звинуваченням.

— Ви чуєте людей на вулиці? Вони мають всі підстави вірити в майбутнє. Я хочу, щоб дитина виросла тут!

Наталія волає крізь сльози. Тріумфальні вигукі, що долинали ззовні, лише посилюють її відчай. Увесь народ вийшов на вулицю зустрічати короля Гокона. Він повернувся в країну після того, як німецька окупація примусила його шукати притулку в Англії, і на норвезьку землю він не ступав з 7 червня 1940 року. Сьогодні в Осло свято. Сьоме червня 1945 року назавжди залишиться в історії цієї країни. Люди сунуть з усіх частин міста, на вулицях вирує багатотисячний натовп, вітаючи короля, який відмовився співробітничати з нацистами. Віднині Гокон уособлює гідність народу. Ніколи ще в місті не було стільки веселоців. Разом зібралися всі прошарки суспільства:

студенти, колишні бійці, рибалки, торговці, держслужбовці, чоловіки, жінки й діти. Усі. Люди святкують кінець німецької окупації, скандують гасла перемоги та віри в майбутнє. Ця людська маса демонструє дивовижну єдність, а своїми галасливими вигуками вона стверджує гордість від того, що люди є одним цілим — народом, який визволився від загарбника.

Тримаючи й досі руку своєї відвідувачки, Наталія набирається духу та наважується розповісти про німецького офіцера.

Інгер без емоцій сприймає нову версію подій, не перериваючи Наталію. Вона нічним не видає бажання приєднатися до своїх співвітчизників на вулиці. Похнюпивши голову, Наталія так тихенько шепоче, що Інгер мусить щосили прислуховуватися, аби нічого не прогавити з нової розповіді молодой полячки про німецького офіцера, який нею скористався. З висоти свого становища він її залякав, удав зацікавленість, напоїв алкоголем. Ледь чутно Наталія зізналася, що наприкінці вечірки вона поступилася офіцеру.

Вона здіймає голову, дивиться просто в очі Інгер і шепоче: «То було майже зґвалтування».

Запала важка тиша.

Інгер розуміє, що більше нічого Наталія не скаже. Вона розкриває конверт і витягує звітний офіційний документ, на якому чорними чорнилами занотовує нові переконливі факти, які їй щойно розповіла Наталія. Інгер надає їй папери на всиновлення, пояснюючи деякі складні для розуміння юридичні звороти. Співробітниця Фонду Себбелоуса підтверджує свою підтримку й обіцяє цій жінці, що так міцно тисне їй руку, знов обговорити цей випадок з органами влади. Вона зробить усе, що в її силах, щоб дитину віддали на всиновлення до норвезької родини.

Схвильована Наталія їй дякує й укотре відмовляється від пропозиції дати хлопчику ім'я. Інгер сповіщає, що тепер їй треба внести зміни, але вона повернеться якомога швидше з паперами на підпис.

Посилаючись на необхідність перепочити, Наталія просить Інгер зачинити вікно перед тим, як та піде. Вона знов укладається в ліжко й втуплює погляд у стелю.

Драммен, Норвегія, осінь 2007 року

Ані тіні сумніву. Досить зіставити дату його появи на світ, тобто 7 червня 1945 року, з тим фактом, що його залишили в сиротинці, щоб зробити висновок — відповідальність за пов'язану з його народженням драму несе війна. Так чи так. А тут, вочевидь, ідеться про драму, про поразку, про інший бік медалі, яку напевно хотіли отримати герої. Його біологічні батьки були дезертирами. Дезертирами власної дитини. Не припускаючись оцінювальних суджень, слід подивитися на факти, суто на факти, як вони є. Вони самі за себе свідчать.

Толлеф Ульсен ніколи не переймався обставинами свого народження. Колись він зробив вибір — визначити себе, спираючись на відомі похідні дані, а не шукати зв'язку там, де його немає. Його прийомні батьки та брат, також прийомний, от і все родинне гніздечко. Генеалогічне дерево на тому й зупинялося. Навіщо навалювати на себе важкий тягар, який невідомо чи знесеш? Навіщо піднімати завісу над уявними, імовірно огидними картинками, від яких розум уже ніколи не визволиться? Значення має лише слід, що ми по собі лишаємо, решта нам не належить.

Він пишався своєю прагматичністю. Утім, ця риса зовсім не заважала йому розправляти крила фантазії. В уяві настирливо поставало фантазмагоричне видіння жіночого профілю: непевні риси, оповите тьмяним світлом обличчя. Уявні контури пом'якшувала легка поетичність. Саме так він бачив авторку свого життя й кидати темні плями на власноруч створену акварель не хотів. У цьому питанні Толлеф надав перевагу «розмитому живопису» й жодного бажання щось підмалювати донині не відчував. Картина належала йому. Власне творіння, яке його цілком влаштовувало.

Набагато більше його лякали уявні образи, пов'язані з батьком, і він їх систематично відкидав. Якщо є щось огидне в таємниці, яка оповила його походження, то батько, вочевидь, причетний. Це не диво у воєнні часи. Йому ставало страшно й неприємно від цих думок, тому з образом батька він абсолютно не визначився.

Узагалі-то, Толлеф усім ділився з дружиною Маріанною. Однак їй нічого не було відомо про епізодичні витівки його фантазії.

Якби не діти з їхньою цікавістю до своїх генетичних предків, Толлефу б цього в'язкого образу цілком вистачило. *Діти думають, що мають усі права!* Це, звісно, дратує, але чи не втрачаємо ми привілей керуватися суто особистими бажаннями, коли приймаємо рішення стати батьками? Чи міг він зі спокійною совістю їм відмовити, особливо Маріусу, який дуже наполягав на своїх вимогах? Толлефове потомство давно випурхнуло з сімейного гніздечка, і він навіть подумав, що часи підкорення дитячим потребам уже минули. Та де там! Здається, роль батька не має кінця і краю.

Отже, Толлеф поступився.

Отримати свою справу в Управлінні з питань усиновлення міста Осло виявилось зовсім нескладно. Керівник архівного відділу повідомила, що двадцять років тому його біологічна мати з'явилася в їхній установі та надала дозвіл на оприлюднення її особистих даних на випадок, якщо Толлеф по них звернеться.

— Що? Вона була тут, аби надати свій дозвіл?

Пані з усією професійністю додала:

— З того часу законодавство змінилося. Сьогодні кожен має право отримати основні відомості про своє походження й корені. Достатньо зробити запит. Є дозвіл чи ні — неважливо.

Пані архіваріус не хотіла на нього тиснути, у жодному разі. І все ж таки їй здалося доцільним надати декілька рекомендацій:

— Якщо ви вирішите поспілкуватися з біологічною матір'ю, для встановлення першого контакту доречно буде звернутися до посередника. Як свідчить досвід, шанси отримати позитивну відповідь у такому випадку зростають удесятеро.

Він підписав адміністративні документи й забрав свою справу, потім сів у машину, гублячись у власних думках. Спокуса відкрити щойно отриманий конверт була потужною, але він встояв і вирушив у дорогу, дотримуючись усіх

правил дорожнього руху. Як завжди. Повернувшись додому, він поцілував Маріанну, що з нетерпінням на нього чекала, показав їй конверт і без жодного слова зачинився у своєму кабінеті. Останнім часом, тобто після того, як він вийшов на пенсію з посади директора однієї з філій Комерційного банку Норвегії, Толлеф засиджувався в кабінеті дедалі менше. Утім, кабінет залишався його вотчиною, куди ніхто не входив без дозволу. Це правило почало діяти, відколи діти були малими, а Толлеф частенько брав роботу додому. Ніхто ніколи його не порушував.

Маріанна була шокована. Така незвична поведінка Толлефа її спантеличувала. Адже він мав трохи не нав'язливу манію обговорювати з нею геть усе й ділитися всім, що спадало йому на думку. Це навіть дошкуляло їй. Інколи Маріанна ловила себе на бажанні, щоб він знайшов іншого співрозмовника. Він так невтомно залучав її до обговорення своїх уболівань та особистих планів, що їй доводилося виявляти неабияку кмітливість, щоб спритно втекти й повернутися до власних справ. Слід було очікувати, що з пакетом документів на всиновлення історія повториться, адже вони тривало обговорювали, чи варто взагалі розпочинати пошуки його біологічної матері. Тож Маріанна відчула певну збентеженість від раптового недопуску до кабінету. Скільки нескінченних розмов було в них з чоловіком про те, що краще навіть не зазирати в документи на всиновлення!

А зараз, коли прокинулася її цікавість, вона опинилася перед зачиненими дверима. Відчуючи себе трохи обдуреною, Маріанна подумала й вирішила — він сам обов'язково їй усе розповість. Зрештою, це мабуть нормально, що він хоче побути наодинці в мить першого шоку. Він усе збагне й викладе їй основні пункти справи, а вона вислухає та поставить слушні запитання в слушний час. Він дуже цінував у ній це вміння, мабуть, і зараз чоловік укотре підкреслить, яка вона розумниця. Вона й сама знала, але вислуховувати компліменти завжди приємно. Чи не в такій єдності та доповнюваності криється успіх їхнього шлюбу?

Толлеф увімкнув настільну лампу й зручно уместився в улюбленому кріслі з червоної шкіри. Кілька глибоких вдихів,

і ось він витяг з конверта безцінні папери, провів долонею по залишках волосся на голові. Долоні спітніли.

Пакет документів виявився тоненьким, усього кілька сторінок.

Хлопчик, дата народження: 7 червня 1945 року, дата всиновлення: 4 вересня 1945 року, усиновлювачі: подружжя Лісбет та Пер Ульсени, адреса: вул. Скулебаккен, 10, місто Драммен.

Біологічна мати: Наталія Мюллер, уроджена Зєлінська, дата народження 7 червня 1921 року. Національність: полька, місто народження: Львів. Дружина Альберта Мюллера, дата народження: 9 вересня 1918 року.

Біологічний батько: відомостей немає.

Дозвіл на надання інформації за підписом Наталії Мюллер від 12 травня 1987 року. Адреса (на дату підпису): вул. Джойса, буд. 651, Шамблі, провінція Квебек, Канада.

Толлеф ледь дочитав до кінця. Руки тремтіли, слова стрибали перед очима. Спочатку він подумав, що то галюцинація. Вона народилася 7 червня. Як і він.

Полька. Його мати — полячка.... Йому знадобився час, щоб усвідомити цю інформацію. Нові ввідні дані перевертали створену ним ілюзію. Він ніколи не уявляв матір інакше, як норвежкою. Чом би йому думати інакше? Батько в його уяві також з великою часткою вірогідності був норвежцем. Хоч з огляду на контекст війни, він смутно підозрював, що батько міг виявитися німцем. Батько невідомий, тобто жодних ідентифікаційних даних. Ніякої інформації. Тепер завдяки цьому маленькому слову будь-які гіпотези отримують право на існування.

Він відчував, як бухає серце, і, намагаючись угамувати хвилювання, сказав собі: слід бути обережним. Так легко піти на повіді одержимості все з'ясувати й про все дізнатися! Він мусить зберігати холодну голову. Зрештою, він добре прожив перші шістьдесят два роки свого життя в повній невідомості щодо власних коренів.

Методичний Толлеф не хотів форсувати події. Професія виховала в ньому сумлінність, яка передбачає ретельне ви-

вчення документів, тож він неквапливо зупинявся на кожній побаченій у документах деталі. Процедура всиновлення тривала кілька місяців, а на момент її завершення у вересні 1945 року мати перебувала в таборі для польських біженців, тобто в Мюсені. Перед його очима лежала копія її табірної посвідчення: до копії додавалася світлина — волосся закручене у низький вузол, його тримає зав'язана на потилиці косинка. Квітчаста кофтинка. Несмілива усмішка, напружено-застиглий вираз обличчя, узагалі дуже гарненька. З надією на раптове осяяння Толлеф оглядав найдрібніші риси цього обличчя. Чи можна, дивлячись на стареньку світлину, сподіватися на розуміння душі незнайомки? Портрет було зроблено після його народження, тобто *після того, як вона його покинула*. Чи думала вона про нього в ту мить, коли фотограф просив її прийняти потрібну позу? Чи було їй сумно, чи мучили її докори? Оманною є надія отримати відповіді, вдивляючись в обличчя Наталії Зелінської. Але чому б не спробувати?

Він не визначився у власних намірах. Просто знайомився з документами, не вирішивши що буде далі. Йому було ясно одне — зі своїми дітьми Айлен та Маріусом він поки що не ділитиметься цією історією. Особливо, з Маріусом. На відміну від татка, син не міг похвалитися терпінням. Він хоче все й одразу, тож вимагатиме прискорити хід подій, посилаючись на свої так звані основоположні права. Ні, тут слід помірковувати, перш ніж стрімголов кинутися в авантюру, здатну перевернути життя кожного з них шкереберть.

Його так поглинула світлина, що він не одразу помітив напис унизу ідентифікаційної картки. В очі кинулися три слова: *krigsfange, slave arbeid*. В'язень війни, примусові роботи. Ці написані великими літерами слова без жодного пояснення справили на нього ефект бомби.

Відстежити життєвий шлях матері — неабиякий виклик. Їй було двадцять чотири роки на момент пологів. І це все, що наразі він мав на руках: уривки інформації, що можуть привести до неї. Ці документи не так давали відповіді, як ставили купу нових запитань. Яким було її життя до прибуття в Норвегію? В'язень війни. Отже, мати як німецька полонена

не була вільною у своїх діях, поки жила в Норвегії. Хтозна, можливо, вона не хотіла кинути дитину? *Авжеж, саме так.* Як вона потрапила до цього табору для польських біженців? Який зв'язок із Канадою? Наче сюжет фільму чи книги. Трохи важко й ніяково казати «мати», думаючи про жінку на фото. У його словнику бракувало слів на цей випадок. Термін «біологічна мати» йому не подобався, бо звучав надто технічно і, зрештою, трохи смішно. Принаймні станом на сьогодні.

Толлеф увімкнув комп'ютер і занурився в пошуки, щоб кинути промінь світла на зміст своїх документів. З чого почати? Спочатку він проглянув дані, що лежали на поверхні. Історія міста Львів зачаровувала. Польський, російський, німецький, український — Lwów, Львов, Lemberg — крізь призму різних ідентичностей багатоликий Львів поставав театром нескінченних злодіянь. Під час Другої світової війни, коли Наталія там, напевно, мешкала, там було пекло. Немає більш влучного слова для опису жахів, що їх учиняли німці та радянці у спробі утримати контроль над містом. Проглядаючи архівні стрічки, Толлеф побачив устелені небіжчиками вулиці. Документальних кадрів було з лихвою. Слід поглибити пошуки на цю тему. *Пізніше.*

Він переглядав сайт за сайтом, цікавлячись усім, що мало бодай якийсь стосунок до польської культури. Його заінтригувала кількість художніх зображень мадонни, яку вшановував польський народ. Чудова мадонна. З синьою шаллю. Він роздрукував ікону із зображенням Чорної Мадонни, Матері Божої Ченстоховської, і прикріпив її на стіну.

На екрані з'явився телефонний довідник Канади, що був у вільному доступі в Інтернеті. Не дуже вірячи в успіх, він увів зазначені в документах координати — адресу по вулиці Джойса в Шамблі. Мимоволі Толлеф зойкнув. Він пригломшено втупив погляд у монітор. Щойно йому надійшло підтвердження того, що за цією адресою мешкала особа на ім'я Н. Мюллер. Отже, існує шанс, що вона ще жива. Звісно, не можна виключати, що це ініціали когось з її дітей, якщо вона їх мала. Також то міг бути звичайний збіг. Він відкинув останнє припущення, надто неймовірним воно йому здалося. Утім, на цьому етапі пошуків не слід відкидати жодних гіпотез.